

MAMLAKATIMIZ TURIZM SOHASIDA INNOVATSION FAOLLIKNI OSHIRISH

Ashuraliyev Shukurjon Rahmonjon o'g'li, talaba,
Yusupov Bunyodbek Umirzoq o'g'li, talaba,
Ro'zmetov Diyorbek San'atbek o'g'li, talaba,
Toshkent davlat agrar universiteti, TDAU, O'zbekistan

Annotatsiya: mazkur maqolada mazkur maqolada, mamlakatimiz turizm sohasida innovatsion faollikni oshirish masalalari tahlil qilingan. Turizmدا innovatsion rivojlanishning nazariy-metodologik asoslari yoritilib, sohaning dolzarbligi asoslab berilgan. Jumladan, turizm xizmatlari eksporti va xorijiy sayyohlar oqimiga oid statistik ma'lumotlar keltirilib, innovatsion jarayonlarning hozirgi holati o'rganilgan, elektron vizalar, onlayn bronlash tizimlari, smart-turizm platformalari va transport-logistika infratuzilmasidagi modernizatsiya jarayonlari amaliy tahlil qilingan va mamlakatimiz turizm sohasida innovatsion faollikni oshirishning nazariy-amaliy jihatlari tahlil qilingan. Turizm tarmog'ida raqamli texnologiyalar, startup loyihalar, intellektual xizmatlar va klaster yondashuvini joriy etish orqali xizmatlar sifatini oshirish, turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish va raqobatbardoshlikni mustahkamlash masalalari yoritilgan. Shuningdek, innovatsion infratuzilmani rivojlantirish, davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini kengaytirish, kadrlar salohiyatini oshirish hamda investitsiya muhitini yaxshilashning ahamiyati asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, turizm sohasida innovatsion faollikni rag'batlantirish iqtisodiy o'sishni ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish, xizmatlar eksportini ko'paytirish va hududlarni kompleks rivojlantirishga xizmat qiladi. Turizm

tarmog'ida innovatsiyalarni tizimli ravishda joriy etish mamlakatimizning xalqaro turistik bozordagi mavqeini yanada mustahkamlashga zamin yaratadi.

Kalit so'zlar: *turizm xizmatlari eksporti va xorijiy sayyohlar oqimiga oid statistik ma'lumotlar keltirilib, innovatsion jarayonlarning hozirgi holati o'rganilgan, elektron vizalar, onlayn bronlash tizimlari, smart-turizm platformalari va transport-logistika, turizm, smart-turizm, transport-logistika, innovatsion faollik, raqamli platformalar, elektron viza, turizm eksporti, hududiy turizm kabilar yoritib o'tilgan.*

Kirish. Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida turizm sohasi milliy iqtisodiyotning strategik tarmoqlaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Jahon miqyosida turizm xizmatlari hajmi yil sayin ortib borayotgani, yangi turistik yo'nalishlarning shakllanayotgani va xalqaro raqobatning kuchayishi turizmning zamonaviy rivojlanish modellarini izlashni taqozo qilmoqda. Bunda asosiy omillardan biri sifatida innovatsion faollikni oshirish masalasi birinchi o'ringa chiqadi. Turizmدا innovatsion faollik xizmatlar sifatini oshirish, iste'molchilarga qulaylik yaratish, yangi turistik mahsulotlarni ishlab chiqish va mavjud infratuzilmani zamonaviy talablar darajasiga moslashtirish imkonini beradi. Ayniqsa, raqamli texnologiyalar, onlayn bronlash tizimlari, mobil ilovalar, virtual gidlar va smart-turizm kabi innovatsiyalarni keng joriy etish global tendensiyaga aylangan.

Mamlakatimiz sharoitida ham turizm iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, yangi ish o'rinlari yaratish, hududiy infratuzilmani modernizatsiya qilish va milliy madaniy merosni dunyo miqyosida targ'ib etishda muhim ahamiyatga ega. Shu bois, sohada innovatsion faollikni oshirish bir nechta sabablar bilan dolzarb

SJIF:5.219

hisoblanadi: birinchidan, xalqaro turizm bozorida raqobatbardoshlikni ta'minlash zarurati; ikkinchidan, hududlarning turizm salohiyatidan samarali foydalanish ehtiyoji; uchinchidan, mahalliy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va yangi ish o'rinlarini yaratish masalasi. Jumladan, turizmدا innovatsion yondashuvlar orqali ekologik barqarorlikni ta'minlash, mahalliy aholining turmush darajasini yaxshilash va milliy turizm brendini shakllantirish imkoniyati mavjud. Shu nuqtai nazardan qaralganda, turizm sohasida innovatsion faollikni oshirish shakllari, usullari va funksiyalarini ilmiy jihatdan o'rganish bugungi kunda nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega bo'lib, mamlakatimiz turizm siyosatini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan birini tashkil etadi.

Adabiyotlar. Turizm sohasi va unda innovatsion yondashuvlarni rivojlantirish masalasi xalqaro va milliy miqyosda ko'plab olimlar e'tiborida bo'lib kelmoqda. Jahon ilmiy adabiyotlarida innovatsion faollikni oshirishga oid tadqiqotlarda, avvalo, turizmدا yangi xizmat turlarini joriy etish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va xizmat ko'rsatish tizimini takomillashtirish asosiy yo'nalish sifatida e'tirof etiladi. Porter M. tomonidan ilgari surilgan klasterlashuv nazariyasi turizmدا hududiy integratsiya va hamkorlik orqali innovatsion faollikni oshirish mexanizmlarini tushuntirishda keng qo'llaniladi [1].

Yevropa va Osiyo olimlarining tadqiqotlarida turizmدا innovatsion faoliyatning eng muhim omillari sifatida raqamli transformatsiya, marketing innovatsiyalari va xizmatlarni diversifikatsiya qilish alohida ta'kidlanadi [2; 3]. Bu yondashuvlar zamonaviy turizmning raqobatbardoshligini oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Mamlakatimiz olimlari ham turizmda innovatsion rivojlanish masalalariga e'tibor qaratib kelmoqdalar. Masalan, Vahobov A. turizmni iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlaridan biri sifatida baholashda, sohada investitsion va innovatsion muhitni shakllantirish zarurligini ta'kidlaydi [4]. Shuningdek, Abdullaeva D. o'z tadqiqotida hududiy turizm rivojida raqamli marketing, elektron xizmatlar va startaplarni qo'llab-quvvatlash masalalariga e'tibor qaratgan [5]. Mahalliy tadqiqotchilar Ahmedov X., Jo'rayev N., Usmonov M. esa turizmda innovatsion faollikni oshirishning funksional jihatlariga, ya'ni iqtisodiy samaradorlik, ijtimoiy bandlikni ta'minlash, milliy brendni rivojlantirish va xizmat sifatini oshirish kabi jihatlarga e'tibor qaratish lozimligini qayd etadilar [6]. Shu bilan birga, xalqaro tashkilotlarning hisobotlarida turizmda innovatsion rivojlanishning asosiy drayverlari sifatida quyidagi yo'nalishlar ko'rsatilgan: raqamli xizmatlar, ekologik barqarorlik, barqaror turizm modeli, davlat-xususiy sheriklik va hududiy hamkorlikni kengaytirish [7; 8].

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, turizm sohasida innovatsion faollikni oshirish masalasi ko'p qirrali va kompleks yondashuvni talab qiladi. Bu borada nazariy asoslar (klasterlashuv, innovatsion rivojlanish, raqamli iqtisodiyot konsepsiyalari) va amaliy tajribalar (xalqaro turizm raqamli transformatsiya, milliy turizm strategiyalari) o'zaro uyg'unlikda tadqiq etilishi zarur. Turizm sohasida innovatsion faollikni o'rganishda tizimli, funksional, komparativ va empirik yondashuvlardan foydalaniladi. Tizimli yondashuv turizmni iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik jihatlar bilan birgalikda ko'rib chiqishga imkon beradi. Funksional yondashuv esa innovatsion faollikning iqtisodiy, ijtimoiy, marketing va tashkiliy funksiyalarini aniqlashga

SJIF:5.219

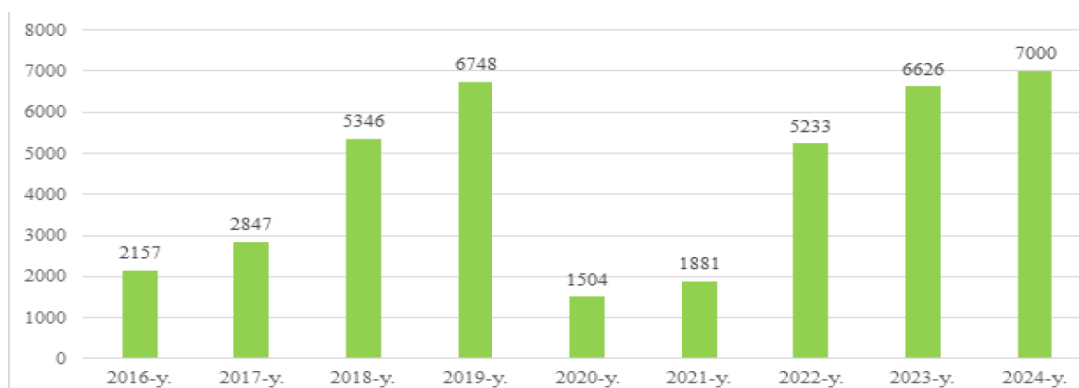
yordam beradi. Komparativ yondashuv milliy va xorijiy tajribalarni solishtirish orqali samarali shakl va usullarni aniqlash imkonini beradi. Empirik yondashuv statistik ko'rsatkichlar, ekspert baholari va amaliy tajribaga asoslanib, turizmدا innovatsion jarayonlarning real natijalarini o'rganadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda mamlakatimiz turizm sohasida innovatsion faollikning shakllarini aniqlash uchun asosiy ma'lumotlar statistik ma'lumotlar bazalaridan, turizm korxonalari hisobotlari, rasmiy nashrlar va so'rovnomalar orqali to'planadi. Olingan ma'lumotlar deskriptiv tahlil, taqqoslash va korrelyatsion usullar yordamida tahlil qilinib, innovatsion faoliyatning samaradorligi va rivojlanish istiqbollari baholanadi.

Tahlil va natijalar. So'nggi yillarda mamlakat turizm sanoati barqaror o'sish tendensiyasini namoyon qilmoqda. Bu, avvalo, davlat tomonidan sohaga berilayotgan ustuvor ahamiyat, qulay huquqiy-me'yoriy muhitning shakllanishi hamda turizmni milliy iqtisodiyotning muhim drayverlaridan biriga aylantirishga qaratilgan strategik chora-tadbirlar natijasidir. Shu bilan birga, turizm xizmatlari eksporti hajmining ortib borishi, xalqaro sayyohlar oqimining kengayishi hamda hududlarda innovatsion turistik loyihalarning yo'lga qo'yilishi bu tendensiyani yanada mustahkamlamoqda.

Xususan, mamlakatimizda elektron vizalash tizimining joriy etilishi, onlayn bronlash xizmatlarining rivojlanishi va transport-logistika infratuzilmasining modernizatsiyasi sohaning jadal integratsiyalashuviga xizmat qilmoqda. Mazkur jarayonlar nafaqat xalqaro turistlar uchun qulaylik yaratmoqda, balki mahalliy turizm subyektlarining raqobatbardoshligini ham oshirmoqda.

Umuman olganda, turizmning innovatsion rivojlanish jarayonlari mamlakat iqtisodiyotida diversifikatsiyani ta'minlash, xizmatlar sektorining YAIMdagi ulushini oshirish va yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim omil sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu sababli, O'zbekiston turizm sohasining barqaror o'sishi global bozor talablari bilan uyg'un ravishda davom etmoqda (1-rasm).



1-rasm. Xorijiy sayyohlar soni (2016–2024, ming kishi)

Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2016–2019-yillarda xorijiy sayyohlar soni keskin ortgan bo'lsa, pandemiya davrida (2020–2021) pasayish kuzatildi, ammo 2022-yildan boshlab turizm sohasi qayta tiklana boshladi. Statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, turizm xizmatlari hajmi, xizmat eksporti va yangi turistik yo'nalishlarning paydo bo'lishi innovatsion yondashuvlar bilan uzviy bog'liqdir. Xususan, elektron vizalar joriy etilishi, onlayn bronlash tizimlari va "smart-tourism" elementlari mamlakat turizmida innovatsion faoliyatning muhim ko'rinishlari sifatida namoyon bo'lmoqda (1-jadval).

1-jadval

**O'zbekiston turizm xizmatlari eksporti va sohaning YaIMdagi hissasi
(2016-2023)**

№	Yil	Turizm xizmatlari eksporti	YaIMdagi ulushi (%)
1.	2016-y.	579 mln. AQSh dollari	0,67
2.	2018-y.	1 314 mln. AQSh dollari	2,49
3.	2019-y.	1 679 mln. AQSh dollari	2,79
4.	2020-y.	395 mln. AQSh dollari	0,66
5.	2021-y.	679 mln. AQSh dollari	0,98
6.	2023-y.	2 140 – 2 500 mln. AQSh dollari	3,2 – 3,7

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, 2016–2019-yillarda turizm xizmatlari eksporti barqaror o‘shish tendensiyasini namoyon qilgan, pandemiya davrida keskin pasaygan, ammo 2021-yildan boshlab tiklanish boshlangan va 2023-yilda rekord darajaga yetgan. Mamlakatimiz turizm sohasida so‘nggi yillarda innovatsion yondashuvlar jadal tatbiq etilmoqda. Bu jarayon, avvalo, turistik oqimlarni ko‘paytirish, xizmatlar sifatini oshirish va xalqaro bozorda raqobatbardoshlikni ta‘minlashga qaratilgan. **Birinchidan**, elektron viza va elektron ro‘yxatga olish tizimi 2019-yil boshidan joriy etildi. Natijada viza olish jarayonlari ancha soddalashdi, byurokratik tartib-taomillar qisqardi va elektron vizalar soni keskin oshdi. Bu esa xorijiy sayyohlar uchun qulaylik yaratib, mamlakatga kelayotgan turistlar sonining ortishiga sezilarli hissa qo‘shdi. **Ikkinchidan**, onlayn bronlash va “smart-tourism” platformalari 2022–2023-yillarda faol joriy etila boshlandi. Jumladan, “Silk Road Tour” portali ishga tushirildi, turli hududlarda mobil ilovalar orqali mahalliy “smart-gid” xizmatlari yo‘lga qo‘yildi. Bundan tashqari, elektron

to'lovlar va kontaktless xizmat ko'rsatish tizimlari keng qo'llanilmoqda. Mazkur raqamli yechimlar turistlar uchun qulaylikni oshirish bilan birga, xizmat ko'rsatish jarayonida samaradorlikni ham ta'minlaydi. **Uchinchidan**, transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish yo'nalishida muhim qadamlar tashlandi. Xususan, Samarqand xalqaro aeroporti 2022-yilda rekonstruksiya qilinib, yangi xalqaro reyslar yo'lga qo'yildi. Bu yangilik nafaqat transport imkoniyatlarini kengaytirdi, balki Samarqand shahrini global turistik markaz sifatida rivojlantirishda strategik ahamiyat kasb etdi. Infratuzilmaning innovatsion yondashuvlar asosida modernizatsiya qilinishi hududiy turizmning xalqaro bozorga integratsiyasini jadallashtirmoqda.

Mamlakatimiz turizm sohasida innovatsion faollikni oshirish mamlakat iqtisodiyotining diversifikatsiyasi va hududlarning barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Shundan kelib chiqib, quyidagi ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalarni ilgari surish mumkin: **Birinchidan**, innovatsion faollikni oshirishning konseptual modeli ishlab chiqilishi zarur. Ushbu model turizm tizimini yagona ekotizim sifatida ko'rib chiqib, unda davlat boshqaruvi, xususiy sektor, ta'lim muassasalari va mahalliy hamjamiyatlarning o'zaro hamkorlik mexanizmlarini uyg'unlashtirishi kerak. Modelda innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalari, texnologik yechimlar va kadrlar salohiyatini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilanishi lozim. **Ikkinchidan**, raqamli turizm platformalari, mobil ilovalar va smart-turizm texnologiyalarini joriy etish bugungi kunda dolzarbdir. Xususan, yagona "Digital Tourism Uzbekistan" platformasi orqali onlayn bronlash, transport va mehmonxona xizmatlarini birlashtirish, mobil ilovalar yordamida sayyohlar uchun shaxsiylashtirilgan

xizmatlar taklif qilish, kontaktless to‘lov va virtual gid tizimlarini keng tatbiq etish turizm xizmatlari sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. **Uchinchidan**, funksional yondashuv asosida iqtisodiy, ijtimoiy va marketing mexanizmni uyg‘unlashtirish talab etiladi. Bu borada iqtisodiy mexanizm sifatida soliq imtiyozlari, subsidiyalar va grantlarni ko‘rsatish mumkin. Ijtimoiy mexanizm mahalliy aholi bandligini oshirish va turizm sohasida startaplarni qo‘llab-quvvatlash orqali namoyon bo‘ladi. Marketing mexanizm esa “Uzbekistan – New Travel Experience” kabi milliy brendni global miqyosda targ‘ib qilish, hududiy turizm klasterlarining jozibadorligini oshirishni ko‘zda tutadi. **Nihoyat**, davlat, xususiy sektor va mahalliy hamjamiyat o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish zarur. Jumladan, davlat tomonidan infratuzilma va normativ-huquqiy sharoitlar yaratilib, xususiy sektor investitsiyalari jalb qilinishi, mahalliy hamjamiyat esa innovatsion loyihalarda faol ishtirok etishi mumkin. Bunday kooperatsiya turizm sohasining innovatsion rivojlanishiga barqaror turtki beradi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Mamlakatimiz turizm sohasida innovatsion faollikni oshirish milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, xizmatlar sektorining diversifikatsiyasi va hududiy raqobatbardoshlikni ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi. O‘tkazilgan nazariy-metodologik va amaliy-tahliliy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda mamlakatda turizm infratuzilmasi modernizatsiya qilinib, raqamli texnologiyalar joriy etilmoqda, elektron vizalash tizimi va onlayn bronlash xizmatlari yo‘lga qo‘yildi, transport-logistika bazasi takomillashdi.

Bularning barchasi sohada innovatsion jarayonlar rivojlanishiga asos yaratmoqda. Statistika tahlillar shuni ko‘rsatadiki, turizm xizmatlari eksporti

hajmining oshishi va xorijiy sayyohlar oqimining tiklanishi innovatsion yondashuvlar bilan bevosita bogʻliq. Turizm sohasida innovatsion faollikni yanada oshirish imkoniyatlari mavjud boʻlib, texnologik yechimlarni kengroq joriy etish, samarali marketing strategiyalarini ishlab chiqish, investitsiyaviy resurslar va kadrlar salohiyatini rivojlantirish orqali natijalar sezilarli darajada yaxshilanishi kutilmoqda. Shu nuqtai nazardan, konseptual model yaratish, raqamli turizm platformalarini keng qoʻllash, iqtisodiy, ijtimoiy va marketing mexanizmlarini uygʻunlashtirish hamda davlat, xususiy sektor va mahalliy hamjamiyatning samarali hamkorligini mustahkamlash turizm rivojlanishining istiqbolli yoʻnalishlarini belgilaydi. Mamlakatimizning xalqaro turizm bozoridagi raqobatbardoshligini mustahkamlash, mamlakat imidjini yuksaltirish va hududiy iqtisodiy oʻsishga turtki beruvchi muhim strategik omil boʻlib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR:

1. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. – New York: Free Press, 1990.
2. Hall J. Tourism Planning and Innovation in the Global Context. – London: Routledge, 2011.
3. Buhalis D. Technology and Smart Tourism Destinations. – Springer, 2019.
4. Vahobov A. Oʻzbekiston iqtisodiyotida turizmning ustuvor yoʻnalishlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.

5. Abdullaeva D. Hududiy turizmda raqamli marketing va startaplarni rivojlantirish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.
6. Ahmedov X., Jo‘rayev N., Usmonov M. Turizm sohasida innovatsion rivojlanishning funksional jihatlari. – Toshkent: Iqtisodiyot va innovatsiya, 2020.
7. UNWTO. Tourism and Innovation Report 2020. – Madrid: World Tourism Organization, 2020.
8. World Bank. Tourism for Development: Innovation and Sustainability. – Washington DC, 2021.
9. Asian Development Bank – SEADS. Indonesia and Malaysia share top spot in Global Muslim Travel Index 2023. Manzil: https://seads.adb.org/news/indonesia-and-malaysia-share-top-spot-global-muslim-travel-index-2023?utm_source.
10. Rasulova Muxabbat Teshabayevna, Normurodov Sarvar Norboy o‘g‘li, Raqamli iqtisodiyotning turizm sohasidagi bandlik shakllariga ta’siri, Muhandislik va iqtisodiyot ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik, fan va ta’limga oid ilmiy-amaliy jurnal, 2025-yil, iyun. № 7-son, 120-125 betlar.
11. APTA (Asian/Pacific Tourism Association). News – Uzbekistan travel and tourism developments. Manzil: https://www.apta.uz/en/news/47?utm_source.
12. Asadullina Nailya Ramilevna, Normurodov Sarvar Norboy o‘g‘li, Use of modern management mechanisms in digitalization of tourism situation learning, International journal of management and economics fundamental volume 04 issue 11 pages: 103-110 oclc – 1121105677, volume 04 issue 11-2024, <https://www.theusajournals.com/index.php/ijmef/article/view/3991>, 86-92 pages.

13. U.S. Department of Commerce – International Trade Administration. Country Commercial Guide: Uzbekistan – Travel and Tourism. Manzil: https://www.trade.gov/country-commercial-guides/uzbekistan-travel-and-tourism?utm_source.
14. Asadullina Nailya Ramilevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li, Turizm mexanizmini rivojlantirish va turistik klasterlarning salohiyatini oshirish, Innovations in technology and science education, (october) 2023, volume 2 issue 16, sjif 2023 5.305, 85-90 betlar.
15. CrescentRating. Global Muslim Travel Index (GMTI). Manzil: <https://www.crescentrating.com/global-muslim-travel-index-gmti.html>.
16. Siddiqov Zaxid Tulkunovich, Mardiev Nurali, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li, Turizm sohasi rivojlanishini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish, Multidisciplinary Scientific Journal, Golden brain, issn: 2181-4120, Vol. 1/issue 7/2023, September, 2023, https://t.me/goldenbrain_journal, 38-44 betlar.
17. Salam Standard. The Global Economic Impact of Muslim Tourism 2017 to 2020. PDF hisobot. Manzil: <https://www.salamstandard.org/The-Global-Economic-Impact-of-Muslim-Tourism-2017-to-2020.pdf>.